

caus. 4, qu. 4, cap. *Forus* 10, § *In omni*, De verbor. significat., cum similibus.

(113. Dicta de iudicibus, advocatis et procuratoribus dicenda sunt etiam de tutoribus vel curatoribus in causis suorum pupillorum, vel minorum; item de administratoribus, syndicis, et actoribus, cum eadem sit ratio eos repellendi a testimonio propter præsumptam affectionem ad negotium, quod gesserunt, quandoquidem commodum inde, vel honorem saltem, aut gratiam consequi possunt. *Communis*, per textum in cit. l. *Mandari* 25, ff. *De testibus*, ibi: « Quod et in executoribus negotiorum observandum. »

(114. Tum quia supradicti omnes censerentur quodammodo esse testes in propria causa, argum. leg. *Si quidem* 1, § *In propria causa* 11, ff. *Quando appellandum sit*, ubi sic expresse habetur: « Propriam causam ab aliena quemadmodum discernimus? et palam est eam esse propriam causam, cujus emolumentum, vel damnum ad aliquam suo nomine pertinet. » Quæ ipsissima expressa verba habentur canonizata (* Vide supra n. 110 *) in can. *Biduum* 29, caus. 2, q. 6, § *Palam est*, ibi: « Palam est eam esse propriam causam, cujus emolumentum, vel damnum ad aliquem suo nomine pertinet. »

(115. Proxena seu mediator inter contrahentes regulariter testis esse non potest in actu seu negotio, in quo operam suam impendit, præsertim si propter huiusmodi officium aliquod salarium, seu emolumentum receperit, ut colligitur ex cap. *Mediatores* 1, et ibi Glossa verb. *Civiliter*, De testibus, in 6, et Authentic. *De testibus*, § *Quoniam vero*, collat. 8, et cit. leg. *Mandari* 25, ff. *De testibus*. Et ratio est, quia propensus et affectus præsumitur ad negotium illud, cujus fuit mediator, perficiendum, confirmandum et approbandum, tum ne salarium aut emolumentum amittat, tum ne ei obiciatur (etiãsi salarium non receperit), quod non bene in eo negotio se gesserit. Gloss., in cit. Authentic. *De testibus*, § *Quoniam*, verb. *Prohibitione*; Farinac., qu. 60, n. 206, cum seq., et alii ab ipso ibi allegati; Pirrhing., *loc. cit.*, num. 95, et alii passim.

(116. Dicitur autem notanter regulariter, quia in aliquibus casibus mediator seu proxena testis esse potest, et signanter quando ambæ partes litigantes consentiunt ut mediator ad testificandum admittatur, tunc enim etiam invitus compellitur esse testis. *Communis*, text. expresse in cit. authent. *De testibus*, § *Quoniam vero*, et ibi Glossa, verb. *Legem*, et Glossa in cit. capit. *Mediatores* 1, verb. *Civiliter*, De testibus, in 6.

(117. Item mediator seu proxena potest esse testis, quando aliter absque ipso veritas haberi non potest, tunc enim etiam invitus, cogi potest ad testificandum in causis civilibus. Franc., in cit. cap. *Mediatores* 1, n. 5, De testibus, in 6; Farinac., *loc. cit.*, n. 117 et seq.; Mascard., *De probationib.*, concl. 1039, n. 16; Pirrhing., *loc. cit.*, n. 96, vers. *Excipitur secundo*, et alii passim.

(118. Item mediator potest esse testis favore matrimonii: Mascard., *loc. cit.*, n. 21; Farinacius, *loc. cit.*, n. 442; Pirrhing., *loc. cit.*, n. 96, vers. *Quinto*, et alii.

(119. Prælati, alique clerici possunt esse testes in causa civili suæ Ecclesiæ: dummodo non subsit alia rationabilis causa illos impediens a testificando. *Communis*, textu expresse in cap. *Cum nuntius* 12, De testibus, ibi: « Non lateat prudentiam vestram, quod clerici non sunt a ferendo testimonio super negotio Ecclesiæ suæ (nisi alia rationabilis causa impediatur) repellendi: » et concordat can. *Super prudentia* 1, caus. 15, q. 2. Et ratio est quia jura Ecclesiæ non sunt jura propria clericorum, cum bona Ecclesiæ sint bona Dei et patrimonium Christi, can. *Quia tua* 8, et can. *Res Ecclesiæ* 26, et can. *Nulli* 27, caus. 12, qu. 1, cum similibus. Et quod bona Ecclesiæ non sint bona propria clericorum, et consequenter ipsi testificando de iis non sint testes in propria causa, colligitur a simili de bonis universitatis, quæ non sunt singulorum, sed universitatis, ut expresse dicitur in leg. *In tantum*, § 1, ff. *De divisione rerum*, ibi: « Universitatis sunt, non singulorum..... si qua alia sunt communia civitatum: » et leg. *Sicut* 7, § 1, ff. *Quod cujuscunque universitatis nomine*, ibi: « Si quid universitati debetur, singulis non debetur, nec quod debet universitas, singuli debent; » et concordat leg. *Sed si* 10, § 4, ff. *De in jus vocando*.

(120. Et idem a fortiori dicendum est de regularibus, qui sine dubio testes idonei pro suo monasterio reputantur, cum in ipsis magis cesset præsumptio affectionis, ac suspicio proprii interesse. *Communis*, per clarum textum in cap. *Insuper* 6, De testibus, ubi Summus Pontifex Eugenius III expresse concedit priori et Fratibus SS. Trinitatis, ut liceat ipsis in causis propriæ Ecclesiæ testimonium ferre ibi: « Insuper statuimus ut liceat vobis in causis Ecclesiæ vestræ ferre testimonium. »

(121. Canonici testes esse possunt eorum, quæ gesta sunt in capitulo, ut in electionibus, et huiusmodi, quæ secreto inter ipsos fieri solent, textu expresse in cap. *Veniens* 38, § final. *De testibus*, ubi id expresse ipsi conceditur, addita hac ratione: « Quia quæ in capitulo aguntur, non possunt facile, nisi per canonicos ipsos probari: » et concordat capit. *Cum dilectus* 32, § *Nos attendentes*, De election., cum similibus.

(122. Notanter autem in conclusione sub num. 119 fuit dictum: « Dummodo non subsit alia rationabilis causa illos impediens a testificando: » quia in aliquibus casibus clerici tum sæculares, tum regulares impediuntur a testificando etiam in causa suæ Ecclesiæ ex aliqua rationabili causa, ut ex excommunicatione, perjurio, infamia, aut alio gravi crimine, ut patet ex dictis supra de infamibus a num. 17, de criminosis a n. 24, de perjuriis a n. 29, de excommunicatis a n. 32.

(123. Item clerici tum sæculares tum re-

gulares nequeunt esse testes in causa suæ Ecclesiæ, quando in eadem causa constituti sunt actores, procuratores seu responsales, qui nomine ipsius ecclesiæ, seu monasterii causam exercent, textu expresse in cit. cap. *Insuper* 6, De testibus. Et ratio est, quia nemo potest simul esse actor et testis in eadem causa. C. *Nullius unquam* 1, et c. *Nullus introducatur* 2, caus. 4, q. 4, cap. *Forus* 10, § *In omni*, De verb. significat., cum similibus.

(124. Item clerici nequeunt esse testes in causa suæ Ecclesiæ, quando commodum, seu utilitas inde proveniens est singulorum; tunc enim censerentur esse testes in re et causa propria, in qua nemo testis idoneus reputatur, per jura adducta supra n. 110, et doct. citatos *infra* num. 117.

(125. Unde canonicus nequit esse testis idoneus in causa suæ particularis præbendæ, cum redditus ipsius, non ad capitulum, sed ad seipsum solum spectent, sicut in tali casu esset testis in propria causa, quod est omnino prohibitum per dicta adducta jura supra num. 110, et doctores allegandos n. sequenti.

(126. Sic etiam ob eandem rationem episcopus, abbas, prælati, seu rector ecclesiæ non collegiæ nequeunt esse testes in rebus spectantibus ad solam suam mensam seu præbendam: nam tales redditus immediate et totaliter ipsis, et non Ecclesiæ proveniunt, sicut censerentur esse testes, præsertim quoad fructus, in propria causa, quod penitus vetitum est per citata jura. Mascard., *De probationibus*, conclus. 1364, n. 29; Socinus, in *Fallentiis Regul.*, 408, fall. 4; Joau. Andr., in *Addition. ad Speculatorum*, tit. *De teste*, num. 24, vers. *Dominicalis*; Farinac., q. 60, num. 462; Reiffenstuel, *loc. cit.*, n. 206, 207 et 208, cum pluribus aliis ibi allegatis; Pirrhing., *loc. cit.*, n. 102, et alii.

(127. Item in causa universitatis sæcularis, vel alterius cujuslibet possunt regulariter esse testes illi qui sunt de universitate vel communitate, ut civis pro sua civitate, oppidani pro suo oppido. *Communis*. Et ratio est quia tales revera non sunt testes in propria causa per jura adducta supra n. 119.

(128. Hinc quando agitur de probatione confinium admittuntur testes de civitate, oppido seu communitate, quia non testificantur in re propria, sed in ea quæ est universitatis seu communitatis. Cit. l. *In tantum*, § 1, ff. *De divisione rerum*, l. *Sicut* 7, § 1, ff. *Quod cujuscunque universitatis nomine*, l. *Sed si* 10, § 4, ff. *De in jus vocando*. Et sic communis doctorum, teste Mascardo, *De probationibus*, conclus. 393, numer. 9, et Reiffenstuel, *loc. cit.*, n. 315.

(129. Dicitur autem notanter in conclusione regulariter, quia testes de universitate possunt repelli in causis illis, ubi commodum inde resultans tangit singulos eorum. Et signanter in lite super nemore, vel pasuis, ubi singuli de communitate possunt ligna cædere, vel animalia sua pascere, quia tunc censerentur testificari singuli

in sua propria causa. Ita Jason, in l. *Sed si* 10, § *Patronum*, n. 7, ff. *De in jus vocando*; Felinus, in c. *Insuper* 6, n. 5, De testibus; Menoch., cap. 106, num. 13; Farinac., qu. 60, num. 405 et seq.; Pirrhing., *loc. cit.*, n. 102; Reiffenst., *loc. cit.*, num. 219; Covarruv., *Practic. quæst.*, cap. 18, num. 4, testans de communi.

(130. Item quando agitur de prædio, aut vinea, cujus proprietates est quidem universitatis, usufructus et utilitas pertinet ad singulos; tunc enim testes de universitate repelluntur, quia censerentur testificari in propria causa. Felinus, in cit. cap. *Insuper*, n. 4; Baldus, in cap. *Cum unicus* 12, num. 1, De testibus, Farinac., cit. q. 60, n. 499 et 504; Pirrhing., *loc. cit.*, n. 102; Reiffenst., *loc. cit.*, n. 220, et alii.

(131. Item propter eandem rationem repelluntur testes de universitate, quando, lite perditâ, in singulos de universitate imponenda est certa collecta. Felinus, in cit. cap. *Insuper*, num. 6; Baldus, *ibid.*, n. 3; Menochius, cap. 106, num. 15; Farinac., c. q. 60, num. 505 et 507; Mascard., concl. 1422, n. 5 et 6; Reiffenstuel, *loc. cit.*, n. 221, et alii.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

(132. De infamibus quæstio apud DD. vertitur, num absolute et in genere repellantur, an admittantur salvo exceptionibus.

(133. De jure civili *infamia juris notati* indistincte a testimonio non repelluntur, sed quidem tantum specialiter enumerati in l. 5, ff. *De testib.*, quales sunt iudicio publico damnati, qui pugnant cum bestiis lucris causa, quæstum corpore facientes, ad testimonium falsum dicendum pecunia corrupti; sic etiam in l. 25 princ., ff. eod., repelluntur specialiter damnati repetundarum; porro damnati ob adulterium l. 18, ff. eod., et ob crimen famosum l. 21, ff. eod. Præterea senatu moti ob turpitudinem, nec restituti l. 2, *De senat.*, quæ specialis enumeratio argumento est, non omnes in genere infames excludi, sed cæteros quidem admitti, non tamen esse testes omni exceptione majores; Umm., in *Process.* 16, num. 9; Menoch., *De arbitr. jud. quæst.*, lib. 1, q. 27.

(134. At de jure canonico indistincte repelluntur c. 54, dict. titulo, c. 15, c. 6, q. 1, adeo ut etiam iudex testes infames, nemine opponente, repellere debeat.

(135. *Infamia vero facti notati* nec jure civili, nec jure canonico absolute repelluntur. Carpov., *Jurisprud. forens.*, const. 16, defn. 71, n. 7; Han., ad *Wesembec.*, tit. *De test.*, num. 3.

(136. Postulat tamen aliquando rei conditio, ut infames admittantur, si alii testes deficient, et per infames tantum veritas haberi queat. (137. Sed quantum tunc fides ipsis haberi queat exponit jurisconsultus in l. 21, § 2, ff. dict. tit. his verbis: « Si ea rei conditio sit, ubi arenarium testem, vel similem personam admittere cogimur, sine tormento testimonio ejus credendum non est. »

(138. Ex qua lege generaliter doctores in-

ferunt: « Quibus casibus testis infamis, jure permittente, ad testimonium admittitur, fides ei sine tormentis non habetur. » Faciunt etiam l. 13, c. dict. tit. et novell. 90, cap. 1.

(139. Provocat huc etiam pontifex in can. 7, c. 2, q. 1 in fine, inquit: « Multæ leges sancunt, uti vilissimis testibus sine corporali discussione credi non debeat. »

(140. Hi autem textus conjunctim considerati ostendunt, non absolute testes vilissimos et infames torturæ esse subjiendos, sed ubi gravitas causæ hoc postulat, ut veritas absque eis aliter haberi non possit, et tamen suspicio falsi, vel corruptionis adsit, quod veritatem fateri nolit; ut adeoque tormenta non fidem per se faciant, sed tantum operentur, ut a suspecto fides eo facilius erui possit; Tabor. *De tortur.*, c. 5, n. 18 et sequent. Quorsum potissimum pertinet, si testes vacillent aut variant, de quibus tamen constat quod facti notitiam habeant. Carpzov. *Process. crimin.*, q. 119, n. 46 et seq.

ARTICULUS II.

Quoad ea quæ concernunt testium numerum, testes, contestes, testes singulares, testes de scientia, testes de credulitate, testes de auditu, testium productionem, juramentum, et examen, ac interrogatoria suggestiva.

SUMMARIUM.

1. Regulariter in qualibet causa, sive profana vel sæculari, sive ecclesiastica, sive criminali, sive civili, ad legitimam probationem requiruntur, et sufficiunt duo testes idonei, et omni exceptione majores; nisi expresse per legem aut canonem plures in aliqua causa requirantur. — 2. Assignantur variæ causæ, in quibus tum de jure civili, tum de jure canonico requiruntur plures, quam duo testes, ad n. 4. — 3. Unus solus testis, cujuscunque sit dignitatis, non sufficit ad legitimam probationem. — 6. Afferuntur tamen varii casus, in quibus sufficit unus testis. — 7. Testes quoad probationem alii vocantur testes contestes, et alii singulares, et qui sint utriusque. — 8. Singularitas testium est triplex, nempe obstativa, adminiculativa, ac diversificativa. — 9. Singularitas obstativa quæ sit. — 10. Singularitas adminiculativa quæ sit. — 11. Singularitas diversificativa quæ sit. — 12. Testes singulares singularitate obstativa nihil probant. — 13. Testes singulares singularitate diversificativa, quamvis plene non probent, singuli tamen probant tantum quantum unus. — 14. Testes singulares singularitate adminiculativa probant in causis civilibus idem factum genericum, continuum, successivum. — 15. Quinimo etiam in causis criminalibus, si testes plures testentur de diversis actibus, seu indicis ad eundem omnino finem, et effectum tendentibus. — 16. Quamvis tamen in causis criminalibus caute sit procedendum ad reos pœna ordinaria condemnandos per solas attestaciones similium testium. — 17. Testes quoad probationem, alii dicuntur testes de scientia, alii testes de credulitate, et alii testes de auditu, et qui sint omnes. — 18. Ordinarie loquendo, ad legitimam facti probationem requiruntur testes de scientia. — 19. Hinc ordinarie loquendo, ad legitimam facti probationem non sufficiunt testes de credulitate, et testes de auditu alieno. — 20. Assignantur tamen aliqui casus, in quibus admittuntur ad probationem etiam testes de credulitate et testes de auditu alieno. — 21. Testes regulariter producendi sunt post litem contestatam; et citata parte adversa. — 22. Dantur tamen plures casus, in quibus

bus testes produci possunt etiam ante litem contestatam. Et signanter in causis civilibus, cum adest periculum ne testimonii facultas pereat. — 23. Item si reus legitime citatus comparere noluerit, sicque contumax fuerit, simulque periculum sit in mora. — 24. Item etiam lite non contestata, possunt produci et recipi testes ad perpetuam rei memoriam, ne videlicet in posterum probationis copia pereat. — 25. Item quando agitur per viam inquisitionis super aliquibus excessibus: vel testium publicatio imminet facienda. — 26. Item in judiciis summaris. — 27. In causis autem criminalibus criminaliter motis non possunt unquam produci, et recipi testes lite non contestata pro instituenda futura accusatione. — 28. Secus autem est dicendum in causis criminalibus solum civiliter motis. — 29. Ordinarie tres solum testium productiones fieri, et admitti possunt, quarta vero non nisi ex gravi causa, et cum solemnitate legali admitti potest. — 30. Dicta requisita solemnitas legalis in quarta productione testium importat juramentum super tribus punctis judicialiter præstandum, quæ tria puncta assignantur. — 31. Qui testificata, seu depositiones testium nondum didicit, neque testibus producendis renuntiavit, potest in eodem etiam judicio, et super eisdem articulis iterum eodem, vel alios testes producere. — 32. Post didicita autem testificata, seu didicita testium depositiones, aut post factam publicationem attestacionum, non potest pars super eisdem articulis, vel directe contrariis reproducere priores testes, neque alios novos producere. — 33. Dantur tamen varii casus, in quibus etiam post publicationem attestacionum, aut didicita attestata, et insuper etiam post conclusionem in causa possunt adhuc produci novi testes, aut reproducere priores, etiam super eisdem articulis, et admitti novæ probationes. — 34. Testes e longinquo producendi sunt sumptibus ipsius producentis. — 35. Insuper producens testes de longinquo debet eis compensare emolumenta, quibus testes ob absentiam carere debent, seu operas ob id ab eis omittas. — 36. Pars adversa, seu quicumque alius testium productionem injuste impediens peccat graviter, et potest ob id excommunicari. — 37. Testes antequam deponant, debent jurare, alioquin eorum testimonium non valet, et nihil probat in judicio. — 38. Testium juramentum non est calumniæ, sed veritatis, id est de tota veritate dicenda, quam noverint circa rem illam, super qua deposituri jurant. — 39. Juramentum testium debet esse personale, ac præstari tactis sacrosanctis Evangelis. — 40. Episcopi non jurant tactis corporaliter sacris Evangelis, sed tantummodo iis coram se positis et inspectis, tacto suo pectore jurant. Quod extenditur etiam ad alios sacerdotes, et alios in sacris constitutos. — 41. Testes possunt interdum testificari de consensu partium etiam sine juramento. — 42. Testes examinandi sunt ab ipsomet iudice. — 43. Ob justam tamen causam potest iudex alteri personæ idoneæ eorum examen committere. — 44. Testes secreto, et singillatim seorsim ab aliis sunt examinandi, et non plures simul. — 45. Potest tamen, imo debet iudex adhibere notarium, aut duos viros idoneos, qui testium depositiones conscribant. — 46. Et insuper in examine testium super crimine hæresis, præter notarium adhiberi debent alia duæ religiosæ et discretæ personæ. — 47. Examinatio testium ordinarie fit in loco iudicii, et ante prandium, dum testes adhuc sunt jejuni. — 48. Si autem expediens videatur, potest examinatio testium fieri etiam post prandium, ipsis testibus non jejunis, et etiam extra locum iudicii. — 49. Personæ egregiæ, quando producuntur in testes, domi suæ examinari possunt, ac debent. — 50. Assignantur qui comprehenduntur inter personas egregias. — 51. Eodem privilegio gaudent etiam testes valetudinarii, et senes, vel debilitate coniecti, aut paupertate depressi, et feminæ.

— 52. Quod dictum est de personis egregiis, locum non habet in causis criminalibus. — 53. Nec in causis civilibus valde arduis. — 54. In examinatione testium ultra interrogatoria generalia, sunt his facienda interrogatoria specialia, quæ generatim ad decem reducuntur, et hic assignantur. — 55. In testibus examinandis sunt omnino, utpote a jure prohibita, evitanda interrogatoria suggestiva. — 56. Assignantur interrogatoria suggestiva. — 57. Duplex potest esse suggestio, una scilicet aperta, et alia palliata, et quæ sit utraque. — 58. Confessio rei per interrogationem suggestivam extorta, non præcedentibus signis, non sufficit ad ipsum condemnandum, si omnia inde secuta, sunt penitus nulla, et invalida. — Alia ad rem ad num. 66.

(1. Regulariter in qualibet causa sive profana, vel sæculari, sive ecclesiastica, sive criminali, sive civili ad legitimam probationem requiruntur, et sufficiunt duo testes idonei, et omni exceptione majores; nisi expresse per legem, aut canonem plures in aliqua causa requirantur. *Communis*, per expressos textus c. xvii, 6, *Deuteronomii*, ibi: *In ore duorum aut trium testium peribit, qui interficietur*; c. xix, 15, ejusdem *Deuteronomii*, ibi: *In ore duorum, aut trium testium stabit omne verbum*; *Matth.* xviii, 16, ibi: *Ut in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum*; cap. *Licet* 23 eod., ibi: « Juxta illud Dominicum: *In ore duorum, vel trium testium stat omne verbum*, » can. *Si testes* 3, § *Ubi numerus*, caus. 4, qu. 2 et 3, ibi: « Ubi numerus testium non adjicitur, etiam duo sufficiunt, pluralis enim locutio duorum numero contenta est, » leg. *Ubi*, n. 12, ff. *De testibus*, ibi: « Ubi numerus testium non adjicitur, etiam duo sufficiunt; pluralis enim locutio duorum numero contenta est. »

(2. Dicitur autem notanter: « Nisi expresse per legem, seu canonem plures in aliqua causa requirantur; » quia in variis causis plures quam duo testes requiruntur, tum de jure civili, tum de jure canonico. Et quidem de jure civili in testamentis requiruntur septem testes, leg. *Hac consultissima* 21, cod. *De testamentis*; leg. *Heredes* 21, § *In testamentis*, ff. *Qui testamenta facere possunt*. Et quinque testes in codicillis; leg. *Si quis* 8, § 3, cod. *De codicillis*. (3. Item quinque testes requiruntur in donatione facta causa mortis; leg. *Cum de mortis causa* 4, cod. *De donationibus causa mortis*. Item aliæ plures sunt causæ, in quibus plures quam duo testes requiruntur, quæ brevitate gratia relinquuntur videndæ apud Speculatorem tit. *De teste*, § *De numero testium*, n. 1; Farinac., tract. *De testibus*, q. 63, n. 233, qui plures hujusmodi causas enumerant.

(4. De jure canonico etiam in variis causis plures quam duo requiruntur testes. Et signanter in purgatione canonica episcopi requiruntur testes duodecim; can. *Omnibus* 19, caus. 2, q. 4, et concordat c. *Nobilis* 1, *De purgatione canonica*. Et in purgatione presbyteri septem, et in purgatione diaconi tres requiruntur, can. *Si legitimi* 12, ead. caus. 2, et q. 4. Item in causa divortii ob impotentiam viri septem requiruntur testes

ex parte utriusque conjugis, qui fuerint quod invicem cohabitaverint, et nunquam copulam habere potuerint, c. *Requisivisti* 2, caus. 33, q. 1, cap. *Laudabilem* 5, et c. *Litteræ* 7, *De frigidis et maleficiis*. Item ad condemnandum episcopum testes lxxii, presbyterum xlv, diaconum xxvii, et subdiaconum, vel inferiorem clericum Ecclesiæ Romanæ vii requiruntur, in c. *Præsul* 2, caus. 2, quæst. 5. Unde in cap. *Licet* 23, *De testibus*, expresse dicitur, quod « quædam sint causæ, quæ plures quam duos exigant testes. » Quamvis tamen de consuetudine hodie ad convincendam quancunque personam in quacunque dignitate constitutam sufficiant duo testes idonei, et omni exceptione majores. Gratianus, in cit. can. *Præsul* 2, caus. 2, qu. 4, § *Ex præmissis*, et can. *Nullam* 3, § *Sed hoc*, ead. caus. et quæst.; Clarus, in *Prætic. criminali*, lib. v, § final, q. 66, n. 5; Pirrhing., l. c., n. 8; Reiffenstuel, *loc. cit.*, num. 244; Farinac., q. 63, *De testibus*, num. 224, citans alios et communem.

(5. Unus solus testis, cujuscunque sit dignitatis, non sufficit ad legitimam probationem, ita ut nulla judicialis controversia testimonio unius hominis, quamvis legitimo, terminari possit. *Communis*, et habetur expresse tum de jure divino ex adductis testibus supra num. 1, et ex c. xvii, 6, *Deuteronomii*, ibi: *Nemo occidat uno contra se dicente testimonium*; et ex ejusdem cap. xix, vers. 15, ibi: *Non stabit testis unus contra aliquem*. Tum de jure canonico cap. *Veniens* 10, *De testibus*, ibi: « Nec unius testimonium ad condemnationem sufficiat alicujus; » cap. *Licet* 23, eod., ibi: « Nulla est tamen causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur; » can. *Si testes* 3, § *Jurisjurandi*, caus. 4, quæst. 2 et 3, ibi: « Unius testis responsio omnino non audiatur, etiamsi præclaræ curiæ honore præfulgeat; » can. *Admonere* 8, caus. 33, qu. 2, ibi: « Nec Evangelium, nec ulla divina humanaque lex unius testimonio etiam idoneo quempiam condemnat, vel justificat. » Tum de jure civili, l. *Jurisjurandi* 9, cod. *De testibus*, ibi: « Manifeste sancimus, ut unius omnino testis responsio non audiatur, etiamsi præclaræ curiæ honore præfulgeat; » juncto ejus Summario, *ibidem*, ubi refert illud vulgatum: *vox unius, vox nullius*.

(6. Dantur tamen plures casus, in quibus etiam unius testimonium ad plenam fidem et probationem faciendam sufficit. Et signanter in quibusdam causis non judicialibus, nec alteri præjudicialibus, ut quod talis infans sit baptizatus, talis clericus sit ordinatus, talis pœnitens sit confessus, talis moribundus signa pœnitentiæ dederit, talis excommunicatus sit ab excommunicatione absolutus, talis Ecclesia sit consecrata, et hujusmodi, arg. c. *Cum itaque* 112, juncta Glossa, *ibid.*, verb. *Qui testimonio*, dist. 4, *De consecrat.*; Mascard., *De probationibus*, vol. 1, q. 11, n. 14, et conclus. 103, Farinac., q. 63, n. 26 et 27; Pirrhing., *loc. cit.*,